

Koyun sürüleri, başlarında bir çoban ve bir çoban köpeği olmak üzere otlağa salınır. Çoban vakit geçirmek için kaval çalar. Çok değil on yıl evveline kadar, Anadolu'da yolculuk yapan herkes tanık olmuştur bu duruma. Kovboy, sözcüğü sözcüğüne çevirirsek inek-oğlan demek. Kovboylar, hiç rastlamamış olsak da Amerikan filmlerinden gördüğümüz kadarıyla, atıyla, tabancası tüfeğiyle kemendiyle bir abası, yoldan bulunmuş asası ve varsa bir de kamıştan oyulmuş kavalı olan çobandan tamamen farklıdır. İneklerin güdülmesi daha patırtılı kütürtülü, daha bir vurdulu kırdılıdır görüldüğü kadarıyla.

İpini koparmışlık hangi insanı rahatsız eder? İpini koparmışlık doğrudan ipi koparmış kurbanlık boğaya çağrışım yapar. Kurbanlık boğa söz konusu olduğunda ipini koparmışlığın o boğaya ne zararı vardır, öldürür mü yani?

Liberal iktisadi düşünmede ipsizlik, sapsızlık savunulur. İnsanlar iple bir sapa bağlamazsa dünyada düzenin kalmayacağı savını boş bir vehim olarak eleştirilir. İnsanlar iple sapa bağlandığında süreçlerin beceriksizce işlediğini ve serbestiyet durumunda olabilecek gönencin altında kalındığını savlar.

Liberallik, insanların tek bir otoritenin merkezi kararlarına uyulma durum kalmalarına karşı belirdi. Yirminci yüzyıldaysa kendi karşıtı olarak planlılığı koydu ve kendini planlılığın olmama hali olarak tanımladı. Halbuki, bir yandan planlamanın bir otoritenin merkezi kararlarına bağlı olması zorunlu değildir, diğer yandan plansızlığın tek türü de liberal kuramda savunulan serbestiyet değildir.

Liberalizmin kendi karşıtı olarak sunduğu merkezi karar almayla tam bir tezat oluşturacak biçimde, sosyalist planlama ideal halinde toplumdaki herkesin iradelerinin yansımaları, yetenek, olanak ve isteklerinin hesaba katılmasını sağlayan toplu karar alma süreçleriyle oluşur. İdealler bakımından alındığında, merkezi karar almaya karşı olmak bakımında liberalizm ve sosyalizm aynı cephededir. Uygulamaya gelindiğinde "sosyalist" olarak adlandırılan planlamalar için sosyalist ilkelere sapılmadığı durumlar azımsanmayacak çoktur. Ama neredeyse idealiymiş gibi ideale yakınsadığı durumlar da yok değildir; hem de

küçümsenemeyecek sıklıktadır.

Sosyalizmden farklı olarak liberal kuram kendi içinde çelişiktir. Uygulamasının kuramına uyması mümkün değildir. Ya sonu gelmez çatışmalı kaotik bir duruma yok açar ya da neredeyse her bakımdan ortaya çıkan fiili uygunsuzlukları kuramdan ufak tefek münferit sapmalar olarak gerekçelendirerek kuramda dile getirilenin tam tersini kendisinin uygulaması olarak görmek durumunda kalır.

Serbest piyasa koşullarında olağanüstü kâr elenir. Liberalizmse fiilen, varlığı bu tür olağanüstü kârlara dayanan yabancı yatırımcıların savunulmasıdır. Birinin yabancı olması için söz konusu ülkenin kanunen vatandaşı olmaması gerekmez; o ülkenin ulusal çıkarlarını hiçe sayması yeterlidir. Artan değer olarak sermaye, egemenlik alanlarının mülkiyetleştirilmesi, egemenlik süreçlerinin haklaştırılması sonucu oluşan koşullarda bir yandan bu mülkiyetler ve haklar kullanılarak diğer yandan borçlandırmalar aracılığıyla el konulacak kaynak ve fazla ürünle gerçekleşir. Buysa bazı stratejik ürün ve hizmet piyasalarında yabancı sermayeye çalışan kuruluşlar için piyasa gücünü oluşturup, mali piyasaları bu kuruluşların tam denetimi altına alıp geri kalan piyasaları olağanüstü kâra imkan vermeyecek biçimde serbestleştirmeye sağlanır. Liberalizmin fiiliyatta savunduğu işte böyle bir serbestiyettir.

Liberalizmin uygulamalarının temel sorunu serbestleştirilen piyasaların pek de kuramda olduğu gibi çalışmamalarıdır. Her halükârda merkezi bir güdüm gerekir. Koyunların nasıl güdüldüğüne baktığımda gördüğüm, tek tek bütün koyunlar ile ilgilenilmiyor. İstenilen yoldan çıkanlar ya taciz ediliyor ya da cezbediliyor. Bunun da tek tük birkaç koyuna uygulanması yetiyor. Kovboyların inekleri nasıl güttüğüne baktığımda çoban gibi incelikli düşünmese ve biraz daha kaba davransa da ana hatları bakımından yaptığı çobaninkinden farklı değil. Küçük ve büyük baş hayvanlar değil de insanlar söz konusu olduğunda güdülme, istenmeyecek sonuçlar vereceği düşünülen tek tek olaylara müdahale, ısrarcıların cezalandırılması, yola gelmeyenlerin yalıtılması yoluyla tezahür ediyor.

Mali sermayenin var olabilmesi için, kurama yansımayan, doğal ya da insani olmayan bir zorlamanın varlığının kaçınılmaz olduğunu (Adamsmith+Keynes)xSamuelson/Marx'ta (Sermaye kısmının, Fiil altkısımının başlangıcında 68. sayfaya kadarlık bölümde) açıkça gösterdiğimi düşünüyorum. Borç alacak ilişkilerinde ve mülkiyet ilişkilerinde belirleyici olan zorlamadır. Bu zorlama gücüne haiz olan için hiç bir kanun ua da akitin bağlayıcılığı yoktur. Kanun ve akit zorlama gücünü yönlendirme yeteneği bulunmayanların kendi aralarındaki ilişkilerde anlam kazanır. Liberalizmin gereksinim duyduğu gütmeye, var olan akit ve kanunlarla sağlanan bir şey değildir; tersine bu akit ve kanunlar çerçevesinde davrananlar "yoldan çıktıklarında" yani yabancıların elindeki değer artışına zarar verecek sonuçlar oluştuğunda gereklidir ve var olan zorlama araçları kullanılmadan piyasa gücüyle yola getirilmeleri olarak zuhur eder.

Liberalizmin uygulanması kısmen de olsa serbest piyasalara değil güdümlenmiş piyasalara karşılık gelir. Velhasıl liberalizmin uygulanması liberal ideallere değil, liberal ideallerle istenenin tam tersine varır.

Türkiye'de yaşayanlara, en azından 1947 yılından bu yana sistematik olarak liberalizm dayatılıyor. Darbeleriydi, güya demokrasisiydi; hepsi aynı liberal dayatmaya yaradı. Planlama zaten tamamen kötürümleştirilmişti, serbestiyetin de kalan kırıntıları 2000 sonrası gelişmeyle neredeyse tamamen silinip süpürüldü. Yalnız bu süreçte güdümlü ekonomiye değil bir adım gerisine, çekıştırilen ekonomiye gerilendi.

Türkiye'de 2000'lerden bu yanaki gelişmelerle oluşan toplumsal ve ekonomik koşullar, liberalizmin uygulamalarında gözlemlenen yoldan çıkanlara uygulanan kanuni zor kullanımı ve piyasa gücü kullanımına benzemiyor. Daha çok durum şöyle gibi: Düşünelim ki tüm koyunlar bir birine bağlanmış, önlerine bir eşek konmuş, koyunlar da doğrudan eşeğe bağlanmış. Artık ne çobana ihtiyaç var ne de çoban köpeğine. Kurtlar gelip koyunları sürüdeyken kapıyor. Eşek inatçı mahlukat, kendiliği varmış zannediyor, havucu görünce ya da havuç kâr etmediğinde sopayı yiyince önce biraz direnir sonra koşuşturuyor; peşi sıra da kendisine bağlı sürü. Ekonomi güdümlü değil işte böyle çekıştırilen bir ekonomi haline geldi.

Serbestiyetten güdümlü değil çekıştırilen ekonomiye

Sürü güdüldüğünde bir koyun düşse zararı yalnızca o görür. Halbuki iple bağlanmış çekıştırilen sürüde her an her koyun düşebilir. Düştüğünde de yalnızca kendisi değil, kendine bağlı olanlar da etkilenir. Gdülen sürüde bir koyun yoldan çıktığında, taciz edilir; tacizden kaçarken yanındaki koyunların üstüne çıkmaz. Halbuki çekıştırilen sürüde bir yandan çekıştırildiğinde davranışı kendine bağlı olmadığından yanındaki koyunları görse de üzerine gitmek zorunda kalır.

Teşbihte hata olmaz. Tabii ki ekonomi sürünün otlamasından daha karmaşık süreçleri içerir; tabii ki insan küçük ya da büyük baş hayvandan farklı özelliklere ve yeteneklere sahiptir. Herhalükârda şurası açık ki, Türkiye’de liberalizm adına yalnızca liberal idealden değil, liberalizm bildik uygulamalarından da uzaklaşıldı.